

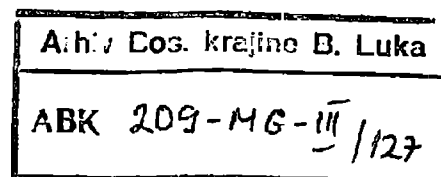
ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

TATIĆ MILOŠ:

"SJEĆANJE NA ILEGALNI RAD I NEKE DOGAĐAJE IZ
VREMENA RATA U BANJOJ LUCI I NA PODRUČJU KLAŠNICA"

L e g e n d a :

- 25 stranica autoriziranih sjećanja otkucanih na mašini;
- sjećanja notirana u Arhivu 5,8,12.i 14.novembra 1974.;
- SADRŽAJ SJEĆANJA: biografski podaci,ustanički dani 1941. godine,stanje na području banjalučke Kozare,illegalne veze Banje Luke sa Kozarom 1942-1944.godine,sjećanje na ličnosti iz ilegalnog rada;
- sjećanja u tri primjerka: original i kopija u Arhivu, a jedna kppija kod autora.-

T A T I Ć J o v e M I L O Š

Nakon završetka osnovne škole ostao sam u selu i radio na poljoprivrednim poslovima. Kada sam stasao kao mladić, radio sam na različitim fizičkim poslovima kod privatnih poslodavaca, kod privatnih preduzimača na izgradnji ili popravci cesta i objekata. Kasnije sam radio kao mlinar u majdanu u selu Glamočani. Pred rat sam postao poslovođa kod poslodavca Hilmije Bešlagija (1938. godine).

Ne sjećam se da je uopšte organiziran sindikalni rad među građevinskim radnicima koji su radili na izgradnji ili popravci cesta. Organiziranju ovih radnika nije posvećivana nikakva pažnja. Uzrok zapostavljanja ovih radnika možda je bio u tome što su za ovu vrstu građevinskih poslova angažovani sezonski radnici, koji su većim djelom bili vezani za zemlju kao zemljoradnici. Hilmija Bešlagić je inače imao praksu da otpušta sa posla sve one za koje je pretpostavljao da bi se mogli baviti bilo kojim oblikom političkog djelovanja na radnike.

Sjećam se mnogih izbora na području gdje sam živio. Skoro da ni jedni izbori nisu prošli bez tuče. U izbornim agitacijama svi su se utrkivali za glasače. Na biralištu je mnogima bilo teško da se opredeljuju. To su mnogi znali iskoristiti. Sjećam se da je jednom na biralištu bilo čak 18 glasačkih kutija. Obično bi jedni drugima govorili u koju će kutiju stavljati kuglicu.

Uoči rata na izborima na našem području vladina lista nije bila među zemljoradnicima popularna. Kandidat na vladinoj listi Dušan Milošević dobio je na izborima svega oko 2.500 glasova, a Joco Jovanović na opozicionoj oko 13.000.

Kadrovski rok služio sam u VII vazduhoplovnom puku u Jasenici kod Mostara 1927. i 1928. godine. U toku služenja kadrovskog roka položio sam ispit za aviomehaničara. Bio sam

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-III/127

zadužen za tehničku ispravnost aviona majora Velizara Šu-puta. Od tog vremena svake druge godine pozivan sam u rezervu i bio sam osposobljavan za komandovanje odjeljenjem sa protivavionskim mitraljezom. Unapredjen sam u čin podnarednika.

Kada je došlo do rata između Njemačke i Francuske nalazio sam se kao rezervista na aerodromu Rajlovac. Bio sam u rezervi puna tri mjeseca. Tada nisam imao neko konkretno zaduženje, već sam slušao svakodnevno vojna predavanja. U tome se sastojala cjelokupna obuka.

U toku ove rezerve desio se jedan događaj koji vrijedi spomenuti. Nekoliko puta, u toku nekoliko dana, na aerodrom je aterirao jedan veliki transportni avion. Kada se avion spustio, prilazio mu je jedan kamion iz koga su istovarivali manje četvrtaste, ali i teške pakete u odnosu na njihovu veličinu. Odmah su ih utovarivali u avion. U pratnji ovog kamiona bilo je osam žandarma naoružanih puškama sa nataknutim bajonetima i pištoljima. Od kapije vojnog kruga do aviona, a i oko aviona, postavljena je naoružana vojna straža. Pretovarivanje su vršili najpovjerljiviji vojnici koje je birao dežurni oficir.

Kasnije sam doznao da je to bilo transportovadržavnog zlata koje se slalo van države. Naime, u toku jednog od slijedećih slijetanja ovog aviona dežurni oficir je bio Ilija Pejčinović, sin moga ujaka Stevana Pejčinovića. On mi je kasnije u povjerenju rekao da se vrši prenošenje zlata u inostranstvo. Ujedno je tog dana za utovar ovog aviona odredio Panteliju Davidovića iz Laktaša, koji je zajedno samnom bio tada u rezervi. Inače sam kao i drugi bio radoznao za ovako tajnovito tovarenje aviona pod stražom.

Ponovo sam mobilisan 28. februara 1941. godine i poslan u Rajlovac. Istog dana su me sa grupom od oko 20 vojnika i ~~zastava~~ dva mitraljeza sa protivavionskim nišanskim spravama poslali u selo Brdjane, koje se nalazilo na pruži između Čačka i Gor. Milanovca. Dobili smo zadatak da vršimo obezbjeđenje skladišta benzina. Tamo je komandu nad nama preuzeo jedan kapetan, po nacionalnosti Slovenac. Mi smo došli kao pojačanje postojećoj straži. Uoči samog izbijanja rata mobilisano je još oko 100 mještana. Dobiveno je još oko 20 PT mitra-

Arhiv Eos. krajno B. Luka

ABK 209-146 - III / 127

ljeza sa nišanskim spravama.

Tu me je zateklo i bombardovanje Beograda. Pošto je došlo do rasula vojske, razdjelili smo oružje i ostalu opremu moje desetine mještanima u selu: 2 mitraljeza, 12 pušaka i municiju, a i druge djelove vojničke opreme. Nismo htjeli da nas zarobe, te smo sporednim putevima krenuli prema Bosni. Rijeku Drinu prešli smo kod Rogatice i produžili pješice prema Han Pijesku. Tu smo se ukrcali u šumsku željeznicu čija pruga uz rijeku Krivaju ide do Zavidovića. Medjutim, u Zavidovićima su bili već Njemci, koji su nas zarobili i sproveli u Slavonski Brod, gdje je bio sabirni logor zarobljenika jugoslovenske vojske koje su otpremali u Njemačku. Iako smo bježali od Njemaca ipak smo im pali u šake. Grupa od nas pet zarobljenika uspjela je pobjeći. Krijući se krenuli smo uz Savu prema Kobašu. Budući da smo bili gladni, svratili smo u prvu kuću u selu Zbijeg i zatražili da nam nešto daju za hranu. Dobili smo hranu, ali smo pali u ruke ustaša. Tada sam se prvi put u svom životu susreo sa ustašama. Nas trojicu zarobljenih Srba ustaše su odveli do svog rojnika. Taj rojnik bio je totalno pijan. U pratnji patrole upućeni smo u Kobaš. Na izlasku iz sela zaustavila nas je jedna grupa ljudi. Istupio je jedan mladić u uniformi u upitao ko smo i šta smo. Objasnili smo da smo bili u Slav. Brodu i da smo bivši vojnici. On je odgovorio da nam ne vjeruje jer da, kako on kaže, "kroz Slavonski Brod ne prolaze više oni koji se krste sa tri prsta". Patrola nas je ipak zaštitila i sprovela do Kobaša.

Uspjeli smo da predjemo Savu 18. aprila 1941. godine i da nastavimo put prema Banjoj Luci. Kada sam pješice stigao u blizinu moje kuće primjetio sam da se u dvorištu nalaze njemački vojnici. Prikrio sam se i sačekao da oni odu. Interesirali su me razlozi njihovog prisustva. Majka mi je tada objasnila da je neko podnio prijavu da se u mojoj kući prikriva oružje. Medjutim, nisu ništa našli. Majka mi je takodje rekla da je svuda bilo dosta oružja koje su pobacali vojnici jugoslovenske vojske. Kada sam za to čuo odmah sam pristupio pretraživanju šume, živica i grmlja uz Vrbas. Za kratko vrijeme pronašao sam 9 pušaka,

Arh: Dos. krajine D. Luka

ABK 209-116-III/127

sanduk pušćane municije, par bombi i jedno oficirsko odijelo. Sve sam to sakrio izuzev oficirskog odijela. U vrijeme dok nisam bio u kući, nakon jedno pet dana, došla je jedna ustaška patrola i izvršila pretres. Odijelo je odnijela. Za ovo odijelo tražili su objašnjenje. Majka im je rekla da je to odijelo od njenog sina koji se nalazi u Splitu gdje radi kao bankarski činovnik.

Sa porodicom Pejčinović bio sam u rodbinskoj vezi. Ljubica Pejčinović, čije mi je političko opredeljenje bilo i ranije poznato, udala se za Milana Radmana. Na kratko vrijeme oboje je bilo u zatvoru u Banjoj Luci.

U septembru 1941. godine došli su na Crni Vrh kod Slatine Milan Radman i Franjo Nanut. Za jačanje i proširenje ustanka trebalo je obezbjediti oružje. Radman je bio obavješten da posjedujem sakriveno oružje. Preko kurira je poručio da se to oružje pošalje na Crni Vrh. Tu poruku je donio moj komšija i sestrić Rade Janjuš, koga je u toku poznatog puča ubio četnik Lazo Glamočanin. Svo sakupljeno oružje poslao sam na Crni Vrh.

Drugo oružje koje sam kasnije sakupio slao sam na Kozaru. To je oružje dijelom dobivano preko aerodroma u Zalužanima, dijelom je pronalazeno na terenu, a dijelom je preko saradnika dobivano iz Banje Luke. Sa aerodroma je oružje donošeno do Antona Logara u selu Jablan, Antona Čekade i Eduarda Colje. Čekada živi danas u Trnu.

Oružje za Kozaru slano je do kuća Teodora Tepića, Miloša Protića i pekarskog radnika Milana Prpića. Od ovih kuća materijal se dalje slao na Kozaru. S vremenom na vrijeme u ove sukuce dolazili Piljo Stanišljević, Pero Bokan, Branko i Milorad Suručić, Milan Grujić i drugi.

U vrijeme ustaških napada na Crni Vrh, ustaše su 18. decembra 1941. godine poubijali ili zaklali preko 60 ljudi, mahom žena i djece, i popalili više kuća u selima Slatina i Veliko i Malo Blaško.

Kada sam sa Brankom Suručićem išao u Banju Luku 20. decembra 1941. godine, Branko mi je rekao da se u Banjoj Luci nalazi organizacija koja ima izravnu vezu sa partizanima na Kozari. Slično mi je rekao i Milan Radman.

Sa Jovanom i Mićom Pejčinović bio sam u

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-III/127

stalnoj vezi. Dolazio sam izravno njihovoj kući. Pošto su imali mlin i kerep preko Vrbasa odmah niže kuće, dolazio sam donoseći žito. O svemu smo razgovarali, a naročito ustanku. Preko ove veze donosio sam ili odnosio razni materijal. Tu sam se susreo i sa Milanom Radmanom.

Milan Radman mi je rekao da slobodno o svemu mogu razgovarati sa Avdom Djumrukčićem jer je on napređan i povjerljiv čovjek. Inače sam se sa Avdom poznavao još iz djetinjstva. Njegov otac Husnija imao je veliki posjed od preko 150 dunuma zemlje u Trnu sa kućom i drugim poljoprivrednim zgradama. U toku ljeta cijela je porodica boravila u Trnu. Za njih je na imanju radio Matija Andrijević, koji je hranio konje i goveda. Iako je Husnija bio u Banjoj Luci, skoro je svaki dan dolazio u Trn još od vremena stare Jugoslavije. Vozom je putovao do Žalužana i tu ga je sa fijakerom čekao Matija Andrijević.

Avdo je još ranije pokušao da stvori partijsku organizaciju u Trnu. Oko sebe je okupio grupu omladinaca sa kojom je radio. Postali su simpatizeri Partije. U toj grupi bili su, koliko je meni poznato, Mirko Majkić, Antoš Lagundžija (sinovac Marka Lagundžije) i Mirko Orlovac (koji je kasnije prišao ustaškom pokretu, bio zarobljen u jesen 1944. godine prilikom napada na Banju Luku i nakon sudjenja u Sanskom Mostu streljan). Antoš Lagundžija odveden je u logor 1943. godine, gdje je ubijen. Mislim da je Mirko Majkić po zadatku otišao u domobrane, a poslije je prešao u partizane. Mislim da su ova dvojica bili članovi SKOJ-a, ali ne znam od kada.

Mještani su u to vrijeme govorili za Avdu da je komunist. Naročito su ga kao takvog ocjenjivali članovi križarske organizacije u Trnu. Među tim križarima bio je i Marko Lagundžija, koji će za vrijeme ustaške vlasti postati predsjednik opštine u Klašnicama. Međutim, nije bio loš čovjek i mnoge je Srbe spasio od klanja. Prema svojim mogućnostima spriječavao je divljanje ustaša po tom terenu. On je bio zagriženi nacionalista i kao takav pristupio je križarskoj organizaciji. On je zamišljao hrvatsku državu sasvim drugačije nego što je bila tzv. NDH i spriječavao je ubijanje Srba u njegovoj opštini.

Arhiv Eo. krajin. B. Luka

AEK 209-MG-III/127

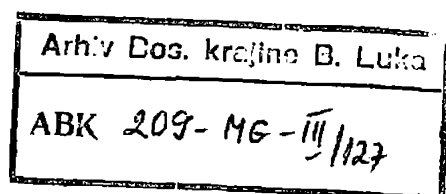
Uspješne partizanske akcije prema neprijatelju povećavale su simpatije naroda. Broj ustanika sve se više povećavao. Preko naše teritorije bila je uspostavljena veza između Kozare i Crnog Vrh. Veza je išla preko sela: Velikog i Malog Blaškog, Laktaša, Miloševaca, Glamočana, Jablana i Šušnjara. Na toj vezi bili su: Tatić Milan-Poljac, Tatić Miće Nikola, Tatić Milana Dragutin, Jovan Pejčinović, Djurađj Babić i njegova dva sina Gojko i Dušan.

Napad na garnizon u Klašnicama planiran je za 7. februar 1942. godine. Velika hladnoća i visok snijeg, a i visok snijeg onemogućili su da partizani sa Kozare blagovremeno dodju. Dio crnovrškog odreda prebacio se sa sedam čamaca preko Vrbasa. Njihov je zadatak bio da izvrše napad na Klašnice iz pravca Banje Luke i da presjeku komunikaciju prema Banjoj Luci miniranjem mosta na potoku Bukovici između sela Trna i Glamočana. Međutim, partizane crnovrškog odreda opazio je iz svoje kuće trgovac i ustaša Jozo Madjarević. Pucao je iz puške i tom prilikom ranio минера Ljubu Mandića koji je već pristupio mostu da ga minira. Ljubo Mandić je, uzgred napominjem, kasnije poginuo kao komandir čete kod Prnjavora.

Kada je Madjarević počeo da puca, partizani su odgovorili vatrom. Trgovina Madjarevića bila je zapaljena. Pošto je svanjivalo, a kozarskog odreda nije bilo, partizani su se prebacili preko Vrbasa i krenuli prema Crnom Vrh.

Radi uspostavljanja veze sa partizanima na Kozari ostavljena je jedna patrola u kojoj su bili: Veljko Bundalo (sada u Banjoj Luci), Nikola Čučun (sada u Tuzli) i i još dva druga. Oni su dobili zadatak da krenu prema Kozari i da uspostave vezu.

Ustaša Madjarević uspio je da pobjegne. Sa tri kamiona ustaša koje je doveo iz Banje Luke, insistirao je, imao je namjeru da izvrši pokolj Srba u Glamočanima. Tog istog dana izvršen je poznati pokolj cjelokupnog stanovništva sela Drakulić kod Banje Luke. Ustaše su namjeravale da za odmazdu paljenja dućana ustaše Madjarevića izvrše pokolj cijelog stanovništva. To bi i uradili da nisu intervenisali Anto-Tunjo Šalić i Marko Lagundžija.

Tunjo Šalić je bio ustaški rojnik u selu Trnu.

Njih dvojica su intervenisali kod ustaškog komandanta te jedinice da se stanovništvo poštedi. Ustašama su objasnili da stanovnici sela nisu imali nikakve veze sa paljenjem trgovine Madžarevića jer su to učinili partizani sa Crnog Vrha koji su se poslije napada povukli. Ove su intervencije pomogle i ustaše su se u toku dana povukle u Banju Luku.

Tih zimskih dana dolazio sam u Banju Luku. Kada sam se jednog pazarnog dana u samom početku 1942. godine nalazio na pijaci, naišla je jedna ustaška patrola koja je vršila legitimisanje. Stajao sam sa jednim komšijom i razgovarao. Pored nas je bila jedna veća grupa seljaka. Prvo su njih legitimisali, pa je jedan pošao prema nama. Tada mu je drugi dobacio: "Hajde, to su sve isti poznanici!". Nisu nas legitimisali misleći da smo i mi Hrvati. Tada smo se i nas dvojica razdvojili jer smo primjetili da je veoma opasno da ostanemo zajedno s obzirom na racije koje su vršene. Pošao sam pješice prema Bojić Hanu. Na malti u Bojića Hanu ustaše su vršili legitimisanje i pretres. Priključio sam se jednoj grupi Hrvata i na začelju čekao da dođem na red. Kada su ustaše konstatovale da su svi oni koji su se nalazili u ovoj grupi Hrvati, propustili su me bez legitimisanja. Ja sam se pravio da vadim legitimaciju, a ustaša je rekao: "Hajde, prolazi, svi ste isti!" Toga dana hapsili su Srbe. Za mene je sve sretno prošlo.

Od konca januara 1942. godine do konca aprila u Crnom vrhu došlo je do razdvajanja četnika i partizana. Izdaja Rade Radića i Nikole Forkape osujetila je razvoj ustanka na području Crnog Vrha i Metajice. Četnici su neko vrijeme preovladali na tom terenu, ali je za to razvoj ustanka na području Kozare sve više dobivao na zamahu. Kao posljedica te izdaje izgubili su živote Mladen Stojanović, Milan Radman, Danko Mitrov, Esad Midžić, Zdravko Čelar i mnogi drugi. Četnička izdaja olakšala je neprijateljima pripreme za ofanzivu na Kozari.

Na mom području narod je bio ogorčen na izdaju četnika, a ugled partizana sve je više rastao.

U to vrijeme bio sam na vezi sa Avdom Djumrukčićem i Mirkom Orlovcom iz Trna.

Ili sam ja dolazio do Avde ili je on dolazio do mene. Tako je veza funkcionisala. Teško mi je da se sjetim svih zadataka i detalja. Obično mi je davao zapečaćeno pismo u koverti, koje sam uručivao tamo gdje je bilo namjenjeno, odnosno slao sam ga preko veze dalje. Poštu sam donosio Avdi, onu koju sam dobivao ili preko porodice Pejčinović (prije puča) ili sa Kozare. Nije mi poznato šta je u tim pismima pisalo jer su sva bila u koverti. Na samoj koverti nalazio se samo pseudonim i prema tom pseudonimu pismo se uručivalo onome kome je bilo namjenjeno. Prema tim pseudonimima Avdo je uručivao pisma ilegalcima u Banjoj Luci i porodicama partizana.

Mirko Orlovac je jeđno vrijeme saradjivao sa partizanima. Davao je korisne podatke kao službenik opštine u Klačnicama, a i sabotirao je rad administracije. Stevo Maličić, tadašnji bilježnik opštine u Klačnicama, Srbin i pravoslavac, postao je vjeran saradnik ustaških vlasti i njihov doušnik. Vjerno je služio ustašama i njegovom krivicom došlo je do mnogih hapšenja i ubistava. Za njegovo ime vezano je hapšenje Savana Pejčinovića i streljanje Savana u Bjelovaru, a isto tako hapšenje i zlostavljanje Jovana Pejčinovića u ustaškom zatvoru. Maličić je inicirao mnoge racije koje su vršene i po pojedinim kućama i po cijelim naseljima. Po postupcima bio je gori od mnogih ustaša.

Na inicijativu Steve Maličića bio je uhapšen od ustaških vlasti i Mirko Orlovac pod optužbom sabotaže. Međutim, na intervenciju svoje braće uskoro je bio pušten iz zatvora. Jedan njegov brat djelovao je kao ustaša od 1941. godine, a radio je kod ustaša i gestapovaca u Poljokanovoj kući u Banjoj Luci. Drugi njegov brat postao je ustaša godinu dana kasnije, tj. 1942. godine. Međutim, Mirko je djelovao kao partizanski saradnik sve do svog hapšenja krajem 1943. godine. Međutim, poslije izlaska iz zatvora ubrzo stupa u ustašku službu, ali je ostao u Banjoj Luci. Međutim, niko se

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK 209-MG-III/127

u njegovom selu na njega nije mogao potužiti. Iako je nešto znao ili pretpostavljao nije to dojavljivao ustaškim vlastima.

Za ustaše je počeo raditi početkom 1944. godine kao ustaški agent u Banjoj Luci. Jednom prilikom kada sam po zadatku došao u Banju Luku 1944. godine susreo me je na ulici i rekao: "Nemoj se vucati po gradu. Idi odmah kući jer možeš nastradati!" Bilo je to upozorenje dosta dobronamjerno rečeno iako je, možda, znao da moj boravak u Banjoj Luci nije bio slučajan.

U toku neprijateljske ofanzive prekinuta je redovna veza sa Kozarom, ali je neposredno poslije ofanzive ponovo uspostavljena. Veze su čak i oživjele ne samo za dostavljanje pošte, nego i za dostavljanje materijala i slanje novih boraca na slobodnu teritoriju.

Preko moje veze krajem 1942. godine prebačen je na slobodnu teritoriju avijatičar Zajc, a potom i grupa učenika Učiteljske škole sa profesorom. Preko uspostavljenih veza prebacivale su se i grupe boraca koje su za vrijeme kozarske ofanzive prešle na područje Centralne Bosne.

Poslije kozarske ofanzive uspostavljene su odmah veze i sa Kozarom i sa Banjom Lukom. Veze preko mene, Teodora Tepića i Doste Prtiš tekle su u oba pravca, sa Kozare u Banju Luku i obratno.

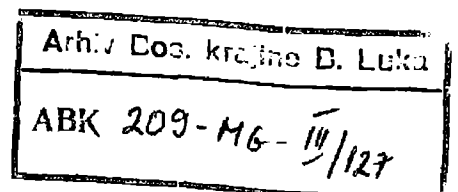
Izravno sam dolazio u kuću Avde Djumrukčića u Banjoj Luci, ukoliko on nije dolazio na imanje svojih roditelja u Trnu ili izravno do mene. Veza je bila izravna i dosta brza, u granicama mogućnosti, odnosno prilika.

(Prekid .)

5. novembra 1974. godine
Banja Luka

Tatić Miloš

(Tatić Miloš - Gavran)

(Nastavak I.)

Nakon uspješnog napada Pete kozarske brigade 21. januara 1943. godine na garnizon u Klašnicama, koji je prošao bez žrtava na našoj strani, još je više bio intenziviran rad na cijelom području. Grupe novih boraca priključivale su se NOP-u. Na slobodnu teritoriju prebivale su se grupe iz Banje Luke i sa terena Centralne Bosne. Tako je, mislim u januaru 1943. godine, za političkog rukovodioca veza sa Banjom Lukom preko Klašnica postavljen Suručić Branko. Na toj vezi iz Podgradaca preko Klašnica do Banje Luke bio je Branko Suručić preko mene i Doste Protić. Tu naročito treba pomenuti obrazovanje partijske čelije, u periodu od avgusta do oktobra 1943. godine, u kojoj su bili: Dosta Protić, Miloš Tatić, Jela Djurdjević, Milan Grujić, Vaso Janjetović, Mićo Pejčinović i drugi. Svi smo mi bili primljeni za članove Parzije u tom periodu. Osim toga, obrazovana je skojevska organizacija, Narodnooslobodilački odbor i Odbor NOP-~~ak~~ u selu Glamočani.

Postupno je kroz razne oblike organizovanog političkog rada obuhvaćeno stanovništvo svih sela od Klašnica do Kozare, kao i u pravcu Bos. Gradiške. Formirani su opštinski narodnooslobodilački odbori u Grbavcima, Turjaku, Romanovcima i Klašnicama.

Brigada sa Kozare pod komandom Ranka Šipke izvršila je u maju 1943. godine uspješan napad na Klašnice. Poslije ovog napada nije se povratila na područje Kozare, već je prešla na sektor Centralne Bosne.

Veza sa Banjom Lukom nije više bila prekidana. Veza sa Kozarom bila je stalna. Dosta Protić i ja nosili smo poštu u Banju Luku i obratno. Poštu smo u Banjoj Luci dostavljali Nuni Filipović, Ifetu-Galcu Ibrahimkadiću i dr Kulenoviću. Nuna Filipović je tada radila kao blagajnica u tekstilnoj prodavnici u Gospodskoj ulici, odnosno današnjoj ulici Veselina Masleše. Svu poštu i dobiveni materijal u Banjoj Luci prenosili smo do kuće Miloša Protića u selu Jablan i preko Bakinaca se otpremao dalje do Pogradaca, od-

A. H. V. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-MG-111/127

nosno Kozare. Ja sam djelovao pod pseudonimom Gavran i po-
đim su me i poznavali na vezi u Banjoj Luci, a ne pod pra-
vim imenom. Na bazi ove veze dolazi do poznanstva sa Mitha-
tom Topićem, Brankom-Icom Grčićem, Ifetom Ibrahimkadićem, Mu-
nibom Čerimićem, Suljom Mandžukom i drugim ilegalcima. Preko
naše ove veze oni su išli na razne sastanke na slobodnoj
teritoriji i istim se kanalom vraćali. Negdje polovinom
1943. godine upoznao sam se sa Omerom Čerkezom i Galcom,
kada su u junu 1943. godine noću došli na sastanak, koji je
održan u šumi iznad kuće Milana Tatića u Glamočanima. Odmah
poslije sastanka vratili su se u Banju Luku.

Na ovom sastanku su ugovoreni znaci raspozna-
vanja i lozinke za prihvat ljudi koji se iz Banje Luke pre-
bacuju na slobodnu teritoriju. Da se utvrdi identitet lju-
di koji preko veze dolaze za prebacivanje na partizansku
teritoriju, trebalo je da nose cedulju sa ugovorenim tek-
stom raspoznavanja. Na odredjenom mjestu čeka bi ih odre-
đjeni drug, naprimjer, na odredjenom kilometru puta, kod ne-
kog mosta, stabla itsl. Drug koji čeka imao bi odgovarajuće
znakove raspoznavanja (čitanje novina, držanje novina ili
nekog predmeta u ruci itsl.). Prije davanja cedulje uspos-
tavljao se kontakt sa drugom koji čeka na taj način što
se rekla lozinka (naprimjer: "Groždje je zrelo" itd.).
Nakon dobivenog odgovora na lozinku kontakt se mogao uspos-
taviti. Ljudi su prihvatani i preko punktova slani dalje.

Sve je normalno teklo bez većih zastoja. Me-
đjutim, bilo je i slučajeva kada su mogle nastati neželjene
posljedice. Za ilustraciju, pomenuću jedan primjer koji je
vezan za Boroja Panteliju. Našom nepažnjom dali smo zadatak
Panteliji da sačeka drugove iz Banje Luke. Trebalo je da
drži otvorene novine kao da ih čita. Medjutim, pošto je bio
nepismen, držao ih je obratno. Radi kontrole izvršavanja za-
datka naišao sam u periodu od jednog sata i na svoje izne-
nadjenje primjetio kako obratno drži novine. Sam taj način
držanja novina mogao je upasti u oči ustaškim agentima koji
bi lako otkrili svrhu njegovog stajanja. Odmah sam ga morao
smijeniti. Bilo je ovo jedno iskustvo više da strogo pazimo
da ne napravimo sličnu grešku.

A. H. D. D. krajno B. Luka
ABK 209-MG-III/127

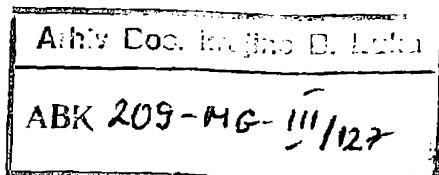
Preko ove veze došli su iz Banje Luke Omer Čerkez, Mile Šikić i Ljubiša Čekrlija. Oni su ostali na tom terenu za vezu prema Kozari i Banjoj Luci. Međutim, zbog njihove neopreznosti u radu bili su pohapšeni u periodu od oko sedam mjeseci.

Ljubiša Čekrlija je uhvaćen u kući Miloša Protića na dosta naivan način. Kada je naišla jedna neprijateljska jedinica Ljubiša se sklonio u šumu i iz nje posmatrao njeno prolaženje. Kada je vidio da je vojska prošla mislio je da više nema opasnosti i slobodno je ušao u kuću. On nije ni pretpostavljao da se u Protićevoj kući zadržala jedna neprijateljska patrola. Tako im je neočekivano pao ravno u šake.

Par dana ranije ili kasnije, što mi je sada teško odrediti, pali su u ruke neprijatelja Omer i Mile. U toku noći bili su zajedno na izvršenju nekog zadatka i onako umorni legli da spavaju u kući Milana Prpića (Vasiljke). Naime, Milan je već bio ubijen, a u kući je nastavila da živi Vasiljka. Kuća je bila u samoj šumi, odnosno dalje od komunikacija. Već je dobro razđaniilo, a oni su zbog umora i dalje spavali. Neprijateljska vojska je naišla i obojicu zarobila.

Zahvaljujući kanalima političkog djelovanja partijske organizacije u Banjoj Luci oni nisu bili likvidirani. Iako su u istrazi policijski organi nastojali da od njih izvuku podatke, to ipak nisu uspjeli. O njihovom dobrom držanju u zatvoru može se suditi po tome što niko nije bio provaljen, a oni su poznavali mnoge kanale veze između Banje Luke i Kozare. Bili su odvedeni u Njemačku, gdje su u logoru ostali do kraja rata.

Sredinom 1943. godine bila je uspostavljena izravna veza sa simpatizerima NOP-a na aerodromu Zalužani. Pored veza sa ilegalcima u Banjoj Luci, preko nas je uspostavljena veza i sa Kozarom. Ja sam se, naprimjer, povezao sa Srkalović Ragibom-Ratkom i Grbčić Brankom-Icom koji su ilegalno djelovali u neprijateljskim redovima. Njihova djelatnost i djelatnost drugih simpatizera uticala je na prelazak čitavih grupa domobrana u redove partizana.

Srkalović Ragib je radio na aerodromu Zalužani u činu oficira. Danas živi kao penzioner u Zagrebu.

Grbičić Branko radio je na vojnoj radio stanici iz koje je slao šifrovane izvještaje partizanima. I sam je ilegalno prelazio na partizansku teritoriju na sastanke u komandu područja i nazad se vraćao u Banju Luku. Na ove sastanke je išao preko moje kurirske veze. Tada nisam znao njegovo pravo ime i prezime. Zvao se samo Ico.

Sjećam se da sam jednom prilikom dobio zadatak od Branka Suručića da odnesem jedno pismo u Banju Luku. Bilo je to pismo Dušana Stajnića, odnosno iz Okružnog komiteta, a trebalo ga je predati adjutantu Vojne bolnice u Banjoj Luci. Rečeno mi je da samo potražim adjutanta i da mu se u četiri oka javim šifrom "Jasen". Došao sam pred Vojnu bolnicu u Bojića hanu i zamolio stražara da mi pozove komandira straže. Kada je ovaj došao, rekao sam mu da pozove adjutanta komandanta kod koga treba da idem. Dežurni mi je rekao da u pretsooblju sačekam, a sam je otišao da me najavi. Nalazio sam se u vojnom bolničkom krugu i očekivao da se susretnem sa nepoznatim oficijrom. Dežurni je ubrzo izašao i rekao da mogu da udjem.

Kada sam ušao u prostoriju, odnosno kancelariju adjutanta umjesto pozdrava izgovorio sam riječ, lozinku "Jasen". Njega nisam pozdravio ustaškim pozdravom, ali sam to morao učiniti kada sam se morao na ulazu u krug obratiti dežurnom. Kada sam pred adjutantom izgovorio lozinku "Jasen" odmah je ustao sa stolice, uzeo šapku i šinjel i odmah poveo iz kruga bolnice u svoj stan. Stanovao je preko puta bolnice u tzv. Srbijančevoj kući na spratu. Ta kuća i danas postoji u čijem se prizemlju nalazila trgovačka radnja (i danas je tu trgovina špecerajem).

Kad smo ušli u njegov stan predao sam mu pismo. Odmah ga je otvorio i pročitao. Kada je završio čitanje upitao me je kad ću doći po materijal. Odgovorio sam da po materijal neću ja dolaziti već jedan drug koga ću sutra dovesti da ga upozna. Bili smo sami u sobi. Njegova se žena nalazila u kuhinji. Dogovorili smo se da ću sutra doći do njegove kuće sa ovim drugom oko 9 časova.

Pozdravio sam ga i izašao iz stana. Produžio sam u

A. H. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-146-III/127

centar grada. Nosio sam poštu koju je trebalo predati Nuni Filipović. Predao sam joj poštu, a ona mi je dala poštu koju je trebalo slati na Kozaru.

Kada sam se vratio, podnio sam izvještaj Branku Suručiću. Obavjestio sam ga da sam predao poštu pomenutom adjutantu, a i da sam ga povezao sa Tatić Mitrom Teodorom. Naime, ja sam već sutradan došao u stan Ise sa pomenutim Teodorom. Obzirom da Iso još nije stigao iz Vojne bolnice, njegova žena nam je rekla da ga pričekamo. Ubrzo je došao. Teodor je ostao sa Isom, a ja sam produžio u grad.

Ilegalci na aerodromu efikasno su radili, a i veze s njima. Dobivali smo ne samo pojedinačno oružje i municiju, već često u količinama koje smo tovarili u zaprežna kola. Sa aerodroma oružje i municija dopremani su do Antona Logara, Angela Pipana i Antona Čekade. Dobro se sjećam jednog avijatičarskog majora, Ivana Šprajca, koga sam preuzeo da ga vezom prebacim u partizane. Nismo otpješačili ni kilometar, a bila je već noć, a već je njegova žena upitala kada ćemo se sresti sa partizanima. Šta da joj odgovorim? - "Pa već idete sa partizanom!"

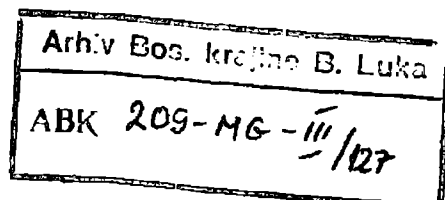
U toku istog dana, znači još prije pomenutog majora, prije večernjih časova prebačena su na slobodnu teritoriju dva vodnika, a da nisu znali jedan za drugoga. Kada smo ih u toku noći sastavili, njihov je susret bio dirljiv. Major ih je počeo grliti i ljubiti, a i oni njega. Tada su se počeli pitati zašto jedan drugome nisu rekli da idu u partizane. Sada im je sve izgledalo jednostavnije nego što je ranije bilo. Tek sada su se mogli slobodno ponašati.

(Prekid.)

8. novembar 1974. godine
Banja Luka

Tatić Miloš

(Miloš Tatić)

(Nastavak II.)

Jednom prilikom u to vrijeme zamalo da nisam bio uhapšen. Dvojici njemačkih gestapovaca bio sam sumnjiv i pozvali su me da im se približim. Morao sam u tim momentima da budem priseban jer sam kod sebe imao partizansku poštu. Pošao sam prema njima i mimikom pokazao da nemam ništa. Napravio sam se krajnje naivan i nevješt jer sam se i bez čekanja odobrenja okrenuo i pošao. Gledali su zammom i nisu me zvali. Vjerovatno su me smatrali toliko priprostim da su njihove sumnje otpale. Situacija je bila kritična, ali me je hladnokrvnost izvukla. Partizansku poštu odnio sam Nuni Filipović.

Druga situacija bila je daleko teža. Polazio sam iz grada natovaren kancelarijskim materijalom. Uхватili su me i sa Stolom Katićem iz Klačnica ugurali u limuzinu. U kolima su bila dva njemačka oficira sa jednim tumačem. Iskristio sam trenutak njihove nepažnje i nogom iz kola izgurao paket. Odveli su nas u dvorište Crne kuće. Racijom je toga dana dosta ljudi bilo pohapšeno. Dovedli su nas pred te ljude i pitali da li nas iko poznaje. Niko nije rekao da nas poznaje, premda su nas neki i poznavali. Tada su nas izveli van. Na izlazu nam je tumač rekao da možemo ići, ali ne da se skitamo po gradu, već da idemo kući u selo. Nismo očekivali da će nas pustiti. Vjerovatno su nekog tražili na koga smo po opisu možda ličili?

Sa Nijazom Todorovcem upoznao me Ifet Ibrahimkadić-Galac. Upoznali smo se u mojoj kući kada je bio dovezan materijal namjenjen za Kozaru. Sjećam se da je u tom kontigentu bio radio aparat, baterije i drugi materijal. Kasnije su dovozili i borce koje sam ja vezom dalje slao na slobodnu teritoriju. Obično su dolazili pojedinačno, a ponekad u grupi. Koliko znam, Nijaz Todorovac je tada kao šofer vozio kotarskog predstojnika u Banjoj Luci.

Koliko se sjećam, u junu 1943. godine održan je veliki politički zbor u Matavuljevom gaju u selu Grbavci kod Podgradaca. Narod je masovno dolazio na ovaj zbor, pa i sa područja pod kontrolom neprijateljskih snaga, takorekuć ispred nosa neprijatelja. Sa nekih područja pješačilo se

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-III/127

i po pet sati. Omladina je išla sa pjesmom i pod razvijenim zastavama. Koliko mi je poznato, na ovom narodnom zboru u Grbavcima bili su Hajro Kapetanović, Joco Marjanović, Djedo Kecmanović, Milan Vrhovac, Branko Čopić, Gvoždžar i drugi.

Iza ovog zbora, ponovo je uslijedila vojnička blokada sela Glamočana 29. jula 1943. godine. Blokada je izvršena u toku noći. Pred samu zoru upali su u moju kuću i uhapsili mene i mog sina Milivoja. Milivoje je tada bio sekretar skojevske organizacije u Glamočanima. U toku ovog hapšenja uhvaćene su i skojevke Danica Savić, Micika Logar i Micika Čekada. U mojoj se kući tada nalazila pošta koju je trebalo toga dana odnijeti u grad. Dok su žandarmi vršili pretres moje kuće, moja je žena strpala poštu iz mog odijela u svoja njedra. Od mene je zatražila šibicu da naloži vatru kako ne bi bilo hladno. Kako sam odgovorio da nemam šibicu, pružio joj je svoju šibicu žandarmerijski narednik Begović. I Begović je preturao po kući tražeći ono što bi moglo biti sumnjivo. Begovićeva šibica služila je za potpaljivanje vatre, a potpala je vršena sa partizanskom poštom. Žena je tako uspjela svu poštu spaliti. Svima nama je laknulo. Pretres je i dalje trajao. Svuda su zavirivali ali, razumije se, nisu ništa našli. Pošto smo im ipak bili sumnjivi, povelili su mene i sina. Uhapsili su tada i 5-6 starijih ljudi. Koliko se sjećam, među uhapšenima su bili Ilija i Jovanka Janjuš, Niko Djurić i još neki. Tjerali su nas preko sela jedno dva do tri kilometra. Vodila nas je jedna patrola. Kod jedne kuće smo zastali posmatrajući jedan streljački stroj domobrana i žandara koji se spuštao niz brdo. Dok su svi posmatrali ove vojnike ugrabio sam trehatak i sklonio iza kuće. Nisu primjetili moje uzmicanje. Čim sam došao iza kuće počeo sam bježati. Zamaglio sam u šiblje, gdje sam se prikrivio. Pretresli su kuću i teren oko kuće, ali dalje nisu htjeli ići. Sa ovim vojničkim strojem pošla je i ova patrola sa uhapšenima. Prošli su pored samog grma u kome sam ležao prikriven.

Moga sina i tri pomenute skojevke odveli su u Banju Luku. Stariji uhapšenici bili su neko vrijeme zadržani u žandarmerijskoj stanici u Laktašima, a potom su pušteni.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-III/127

Kasnije mi je sin ispričao detalje svog tamnovanja u Banjoj Luci. Bili su zatvoreni u Džinićevoj kući preko Vrbasa i bili su izloženi raznim zlostavljanjima. Oslobođeni su prilikom partizanskog napada na Banju Luku u jesen 1944. godine. Kad je već počeo napad na grad ustaški agent Golub iz Šargovca došao je sa pištoljem u ruci da pobije zatvorenike. Jedan policajac, Musliman, kao dežurni energično se suprotstavio namjeri Goluba. Došlo je do oštrih riječi među njima. Pomenuti Musliman mu je rekao da tu namjeru neće moći da izvrši sve dok je on dežuran. Pred otvorenim otporom Golub se morao povući.

Golub je sigurno kombinovao da se kasnije vrati. Međutim, zatvor je ubrzo bio oslobođen, a zatvorenici pušteni. Ovu njihovu svađju čuli su zatvorenici, a o njoj su mi kasnije pričali.

Avdo Djumrukčić je teško obolio i ležao u Trnu kod Vidovića, u kući pored Vrbasa. Čist vazduh i mjesto odgovaralo je njegovom narušenom zdravlju. Dolazio sam mu u posjete i donosio poštu, a isto tako i odnosio poštu u Banju Luku. Jednom prilikom sam tu zatekao njemačkog ljekara koji je došao ga liječiti. Avdo mi je poslije rekao: "Kada bi njemački oficir, ljekar, znao koga liječi brzo bi samnom završio!". Biho mi je žao Avde jer je njegovo zdravstveno stanje bilo zaista teško. On je sve to podnosio i želio da bude stalno u partizanskoj vezi.

Jednom prilikom obratila mi se Čekadina žena sa prijedlogom da prebacim jednog Austrijanca u partizane. Radio je na aerodromu i izrazio želju da ide u partizane. Rekao sam da pričeka dok je za par dana ne obavijestim. Otišao sam do Avde da se s njim konsultujem. Rekao mi je da je to riskantno i da se ja u ovaj slučaj ne uplićem. I ja sam se prethodno dvoumio i zbog toga sam i išao do Avde da ćujem i njegovo mišljenje. Kasnije sam doznao da je Čekadina žena prebacila tog Austrijanca drugom vezom; navodno ga je izravno predala Branku Suručiću.

Do avgusta 1944. godine bio sam u redovnoj i skoro svakodnevnoj vezi sa banjalučkim ilegalcima. Svaki drugi ili najkasnije treći dan navraćao sam do Nune Filipović, Avde

Arhiv Doc. kraljevo B. Luka

ABK 209-MG-III/127

Djumrukčića, Ifeta Ibrahimkadića ili Ico (Branka Grbčića).

Branko Grbčić je radio u vojnoj Radio stanici, čije je sjedište bilo smješteno u današnjoj Aleji Braće Pavlić. S njim sam se sastajao kod moje kuće ili na ugovorenom mjestu u gradu. Bio je izuzetno hrabar čovjek. U toku iste noći odlazio je među partizane i vraćao se nazad. Kasnije sam doznao da mu je Zvonko Mihelčić bio neposredni vojni starješina. Jednom prilikom poslao je do moje kuće jednu desetinu naoružanih domobrana sa zastavnikom na čelu. Javili su se sa šifrom, ali su ujedno i rekli da ih je Ico poslao.

Jednom zgodom, nekako u to vrijeme, išao sam na biciklu u Banju Luku noseći kao i obično partizansku poštu. Vozio sam bicikl uz jednog domobrana koji mi se slučajno na putu pridružio. Kad sam došao na zaravan pred Maltu, u blizini kuće Milana Radmana, primjetio sam da je tu okupljena veća grupa policajaca i ustaša koji su vršili temeljitu kontrolu svih onih koji su ulazili u grad. Nisam smio da produžim put, a ni da se vratim jer bi to bilo sumnjivo pošto su me već primjetili. Čak su zaustavili i jednu njemačku vojnu limuzinu u kojoj su bila dva njemačka oficira. Oficiri su izašli van, a oni su izvršili pregled kola. Niko nije mogao proći a da ga ne pretresu.

Sjahao sam sa bicikla praveći se da zagledam neki kvar. Na brzinu sam izduvao gumu za svaku eventualnost ako bi neko došao da kontroliše zbog čega se vrzmam oko bicikla. Svratio sam u dvorište majke Milana Radmana, gdje je svojevremeno pod prismotrom boravila Ljubica Pejčinović. One su mi pomogle da poštu uvijemo u jednu vrećicu i obmotamo špagom. Pošto se u kući tada našla djevojčica od 4 godine učiteljice Majzner, dogovorili smo se da se taj paketić da djevojčici da ga kroz kontrolni koridor na Malti prenese. Napumpao sam točak i krenuo. Na Malti su me svega pretresli i pošto nisu ništa našli pustili su me da prodjem. Kada je vidjela da sam ja prošao, Ljubica je poslala djevojčicu sa poštom. Nju nisu zaustavljali. Poštu je donijela.

Djevojčicu sam sačekao kod učiteljice Majzner. Stanovala je u najneposrednijoj blizini malte, ali na strani prema gradu. Kuća je bila uvučena jer je između njene kuće

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-46-11/127

u glavne ulice bila jaruga. Sama je jaruga danas ispunjena zemljom i na tom je mjestu danas napravljen Autoservis.

Pošto sam od male uzeo paket sa poštom produžio sam u grad do Nune Filipović. Od nje sam dobio drugu poštu za Kozaru. Toga dana uveče stiglo je do moje kuće 18 ljudi iz Banje Luke koje sam prebacio u partizane. Možda je dolazak ovih ljudi bio vezan za poštu koju sam toga dana uručio Nuni.

Od maja 1943. godine pa sve do kraja jula 1944. godine, do kada sam ja bio neposredno uključen u ovu vezu, velike količine oružja i municije, kao i ogromne količine drugog materijala išlo je iz Banje Luke za Kozaru. Ilegalci su išli na sastanke (Suljo Mandžuka, Avdo Djumrukčić, Čerimić, Topić, Braco Klindić, Ico i dr.) Stotine i stotine novih boraca prelazilo je na slobodnu teritoriju.

Posebno se sjećam prebacivanja u partizane jedne grupe od 18 boraca, koju sam prethodno već pomenuo. Ističem taj primjer zbog masovnijeg izlaska. Naime, došla su dvojica omladinaca iz sela Šušnjara i zatražila od mene da ih prebacim u partizane. Bili su to Dušan Babić (danas pukovnik u penziji) i njegov brat Gojko Babić (koji je poginuo u borbi sa Njemcima na Verićkom polju kod Ivanjske). Njihovog su oca ubili četnici dva dana ranije zbog saradnje sa partizanima. Dušan je došao do mene i mi smo se dogovorili da on i brat dođu uveče. U međuvremenu je došlo i 16 ljudi iz Banje Luke koja su iznenada poslali.

Do kraja aprila 1944. nije bilo smetnji za prebacivanje ljudi i materijala, kada je neprijatelj blokirao selo i pohapsio oko 60 ljudi, odraslih i djece. Svi su otjerani u Banju Luku. Angažovanjem partijske organizacije u Banjoj Luci bili su pušteni. Neki su pušteni kućama (kao, naprimjer, Milan Janjuš), ali je većina otjerana u domobranske radne jedinice (naprimjer, odbornik Milan Živković). Jedan broj, nekih sedam ili osam omladinaca, među kojima Milivoje Tatić i Dušan Savić, bili su pućeni na rad u Njemačku. Sa ljekarske komisije u Zagrebu Tatić je povraćen kući, a Dušan Savić je upućen u Njemačku (danas je agronom u Banjoj Luci).

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-116-III/127

Ne sjećam se tačno, ali negdje u martu ili aprilu 1944. godine učestvovao sam u prebacivanju Andje Knežević na ilegalni rad u Banju Luku. U kući Mike Crnića preuzeo sam od Branka Suručića drugaricu Andju i odveo ju u svoju kuću. Oko njenog prebacivanja iskrsele su neke teškoće. Nije se mogla dobiti propisna legitimacija sa pečatom da bi mogla ući u grad i kretati se u njemu.

Bila je u mojoj kući tri dana dok nije došao Ico. Preko Galca je poručeno da Ico dodje. Ico nije došao izravno do moje kuće, već je sačekao u kući Veljke Tatića, koja se nalazi kraj same ceste. Veljki je rekao da dodje do moje kuće i dovede jednu drugaricu. Veljko nije ni znao koga dovodi.

Dok se nalazila u mojoj kući razgovarao sam sa Andjom. Pričali smo o partizanskoj borbi i ilegalnom radu. Znao sam da ide po partijskom zadatku u Banju Luku i da će u gradu ostati na ilegalnom radu, ali nisam znao kakvu će funkciju imati.

Andju je Ico dočekao u kući Veljke Tatića. Kada je iz pravca Bos. Gradiške naišao kamion pun vojnika Ico ga je zaustavio. Bio je u oficirskoj avijatičarskoj uniformi. Ico je kao oficir sjeo u kamionsku kabinu, a Andja se smjestila gore među vojnike. Andja je bila u odjeći seljanke koju je dobila od moje žene. Sa Kozare je inače došla u vojnoj uniformi. Andja se namjerno ponašala među vojnicima kao tipična djevojka sa sela. U ruci je držala pletenu korpu prekrivenu vezenim peškirom.

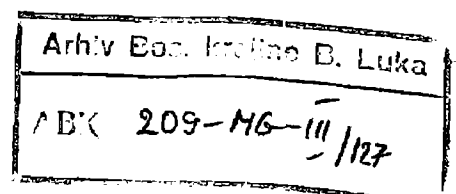
Tako se Andja Knežević prebacila u grad.

(Prekid.)

12. novembra 1974. -
Banja Luka

Miloš Tatić

(Miloš Tatić)

(Nastavak III.)

Sa Andjom Knežević više puta sam se sreo u Banjoj Luci. Jednom sam se s njom sreo kod Higijenskog zavoda. Interesirala se za stanje na terenu. Objasnio sam joj ono što je meni bilo poznato. Na kraju mi je rekla da kolima dodjem u Banju Luku radi prebacivanja učitelja Djurice i Koste Majkića na slobodnu teritoriju. Koliko se sjećam, bilo je to mjesec ili dva nakon dolaska Andje u Banju Luku.

Za mene je susret sa Andjom Knežević bilo iznenadjenje. Potpuno se izmjenila i na prvi pogled nisam je ni prepoznao. Nosila je lijepo građansko odijelo. Ofarbala je i uredila kosu. Bila je našminkana i dotjerana. Po izgledu bila je sasvim druga osoba. Da mi se sama nije javila ne bih je ni prepoznao.

Rekla mi je da će javiti kada da dodjem sa kolima. Rastali smo se srdačno. U odlasku razmišljao sam o njoj i o tome kako dotjeranost i odjeća izmjene čovjeka da je i prepoznavanje otežano.

Ne sjećam se tačno kad mi je poručila da dodjem. Prvi put mi je preko Avde poručio Ico da dodjem sa zaprežnim kolima. Došao sam sa zapregom pred Higijenski zavod u ugovoreno vrijeme.

Da ne bih bio upadljiv jer sam sa kolima često dolazio u grad, ovom prilikom sam od komšije jednog konja i sa mojim sastavio par. Drugog svog konja ostavio sam kod kuće. Da sam ne bih kočijašio angažovao sam komšijskog dječaka Janjuš Kobiljka, koji je imao oko 14-15 godina. On je vozio kola, a ja sam na izvjesnoj udaljenosti vozio bicikl.

Čekali smo na ugovorenom mjestu. Vrijeme je prolazilo, a niko nije dolazio. Kada sam se uvjerio da niko neće doći vratili smo se nazad.

Nakon kraćeg vremena opet mi je Avdo javio da dodjem na isto ugovoreno mjesto. Sa pozajmljenim konjem i istim dječakom ponovo sam došao. Ovaj put nisam dugo čekao. Naišao je Ico (Branko Grbčić) i saopštio mi, kao i za prošli put Andja Knežević, da se Djurica i Majkić plaše da krenu misleći da će ih ustaše pohvatati i otpremiti u logor. Tako

su oni ostali u Banjoj Luci sve do napada na grad, koji je uslijedio nakon jedno dva mjeseca.

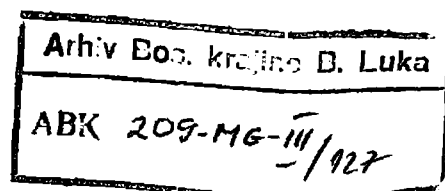
Branko Grbčić-Ico poginuo je u Banjoj Luci u toku partizanskog napada na grad. U jeku borbi krenuo je preko Vrbasa da oslobodi zatvorenike u kući Džinića. Mislio je da će ih ~~partizani~~ ^{ustaše} pobiti, a da partizani ne znaju da se i u toj kući nalazi zatvor. Međutim, zatvorenike je u međuvremenu oslobodio jedan partizanski obavještajni oficir. Micika Logar mi je rekla detalje te pogibije. Icu je zakačio neprijateljski rafal iz Kastela. Naši su ga borci izvukli i odnijeli na Grab iznad Gornjeg Šehera, ali je od zadobijenih rana ubrzo umro. Ne znam da li su svi ovi detalji vezani za njegovu pogibiju sasvim tačni, što bi trebalo provjeriti, ali je poginuo za vrijeme napada.

Poslije mog hvatanja i bještva, otišao sam na područje Kozare. Na jednom sastanku, na kome je ispred Sreskog komiteta prisustvovao drug Slavko Ličanin, postavljen sam za sekretara Opštinskog NOO Klašnice, čije je sjedište bilo u selu Jablan, u kući Protića. Od formiranja partijske organizacije na mnoge sastanke dolazili su ispred partijskih foruma Dušan Stojnić, Slavko Ličanin, Pero Gajić, Desa Topić i neki Nedjo, čijeg se prezimena ne sjećam.

Odmah po mom dolasku u NOO Klašnica sastavili smo spisak mladića koji su sposobni da nose oružje. Spisak je dostavljen u Komandu mjesta u Podgradcima. Komanda mjesta napravila je pozive i dostavila nam ih sa potpisom oficira Miloša Palije i pečatom. Te pozive smo podjelili mladićima i nekim djevojkama. Skoro 90% pozvanih odazvalo se iz sela Glamočana. Predvođeni omladinskim rukovodiocima Rajkom Protićem i Jovom Savanovićem sa pjesmom su krenuli u Podgradce.

Nakon toga je naša opština još aktivnije radila na mobilisanju novih boraca, kao i na sakupljanju hrane, odjeće i obuće. Sve ono što se primalo od organizacije u Banjoj Luci odmah se slalo na slobodnu teritoriju.

Pred sam napad na Banju Luku u septembru 1944. godine došao nam je jedan seljak iz Riječana i obavjestio

da jedna cijela domobranska satnija u Klašnicama želi da se preda i predje u partizane. Preko njega smo poručili da ovlašćeni domobranski oficiri dođu na pregovore sa partizanskim oficirima. Utvrđeno je da se sastanak održi u kući Protića. U međuvremenu je omladinac Rajko Protić otišao da obavijesti partizanske oficire koji su se nalazili u blizini.

Zakazani sastanak je održan u kući Rajka Protića. Dogovor je bio da domobranska satnija istu večer izađe iz Klašnica. Predvođeni oficirima domobranci su izašli iz Klašnica. Izašli su sa cjelokupnim naoružanjem.

I prije i poslije napada na Banju Luku preko WCO slali smo stanovništvu so, cigarete i drugi materijal, čak i na ona područja koja su bila dijelom i pod kontrolom neprijatelja.

Želio bih napomenuti da je preko naše veze iz Banje Luke i aerodroma u Zalužanima u partizane otišlo preko 1000 lica. Prošli su mnogi kojima ne znam imena. Neki su odlazili i dolazili.

Krajem 1944. godine dobio sam dopis od Saliha Topića, pomoćnika u Sreskom opunomoćstvu OZN-e za Bos. Gradušku sa sjedištem u Podgrađcima, u kome je od mene i drugih saradnika tražio da prikupim podatke o ljudima koji su saradjivali sa okupatorima i ljudima koje smatramo neprijateljima naroda po bilo kom osnovu. Sa odbornicima i članovima Partije prikupili smo ove podatke i poslali ih Salihu Topiću, odnosno Nebojši Grebenaru.

Drugu polovinu teksta kucanog na mašini sa potpisom Saliha Topića sačuvao sam do danas. Evo tog teksta:

"Dostavi mi popis stranih država..... u Jugoslaviju od 1930 do 1941 kao i onih koji su u toku rata doselili u našu zemlju sa karakteristikama i podacima sljedećim :

- 1.- Ime i prezime ili nadimak.
- 2.- Godina starosti
- 3.- Zanimanje
- 4.- Mjesto stanovanja i gdje je sve boravio i čime se bavio od dolaska u Jugoslaviju.
- 5.- O držanju i radu dotičnog lica do taha 1941.god.
- 6.- Opširno o radu i držanju u odnosu prema našoj

borbi dotičnog lica tokom narodno oslobodilačkog rata kao i u danima aprilske katastrofe.

7.- Primjedba.

8.- Ovakve podatke treba prikupiti također i o onim strancima, koji su u našu zemlju doselili poslije sloma Jugoslavije.

Pored gornjih podataka potrebno je ustanoviti da li je s kim iz inostranstva održavao vezu i karakter te veze.

Pomoćnik sreskog općinomoćstva

O. Z. N. o

J. Topić."

Spomenuo sam da sam se dobro poznavao sa Markom Lagundjijom. Bili smo komšije, a i vijećnici Opštine Laktaši za vrijeme stare Jugoslavije. On je živio u Trnu, a ja u Glamočanima, a to je veoma blizo. Bili smo zajedno vijećnici na opozicionoj listi.

Lagundjija je bio organizator križarske organizacije u Trnu i predsjednik opštine u vrijeme NDH.

Negdje početkom 1945. godine uputio mi je na partizansku teritoriju jedno privatno pismo štampano na mašini, koje sam sačuvao, a koje doslovno citiram:

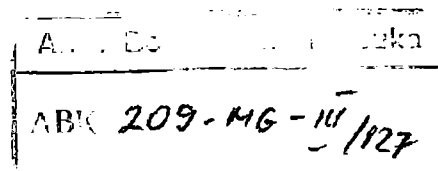
" DOPIS

milošu molim te znaš kako je radiše od važnim stvarima radi puške ili je baraća damuse vrati jer znaš kako je ja i ti se lako moremo sporazumjeti ali drugi nemožedase nebi nikad mogli ni blizu i inače bi moglo doći do veći razlog satvojom porodicom pa mislim da bi bilo pametno da muse vrati

bićuti zahvalan tvoj marko ."

Pomenuti Ilija Barać sam mi je predao lovačku pušku da je sačuvam. Pušku nisam mogao vratiti jer više nije bila kod mene. Na dopis mu nisam odgovorio. Par mjeseci kasnije oslobođen je Banja Luka. Ovaj dopis donio mi je kurir, koji je dobio od seoskog odbornika.

Marko Lagundjija poslije rata odležao je u zatvoru 18 mjeseci. Odgovarao je kao organizator križarske organizacije u Trnu, a ne kao predsjednik Opštine Klaš-

nice jer je prema narodu imao pošteno držanje. Njegov bilježnik Stevo Maličić sudjen je dva puta i oba puta po pet godina. I jednu i drugu kaznu je odležao. Maličić je bio bilježnik i za vrijeme stare Jugoslavije i u NDH isto je tako služio ustaškim vlastima.

Sa Markom Lagundjijom razgovarao sa u više navrata. Svoj stav prema narodu i partizanima on mi je objasnio svojim razočarenjem u takozvanu hrvatsku državu. Prije rata on ju je zamišljao sasvim drugačije, a kada je uspostavljena NDH i kada su počela ustaška zvjerstva on je doživio razočarenje.

14. novembra 1974. godine
Banja Luka

Tatić Miloš

(Miloš Tatić-Gavran)

